

Київський університет імені Бориса Грінченка

ШУТЬ ВАЛЕНТИНА ЯКІВНА

УДК 821.161.2.09:82-4

**ІНТЕРСЕМІОТИЧНІСТЬ ПОЕТИКИ СУЧАСНОЇ
УКРАЇНСЬКОЇ ЕСЕЇСТИКИ
(НА МАТЕРІАЛІ ТВОРЧОСТІ ЮРІЯ АНДРУХОВИЧА
ТА ОКСАНИ ЗАБУЖКО)**

10.01.01 – українська література

Автореферат дисертації на здобуття
наукового ступеня кандидата філологічних наук

Київ – 2014

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано у Київському університеті імені Бориса Грінченка.

Науковий керівник: доктор філологічних наук, професор
Єременко Олена Володимирівна,
Київський університет імені Бориса Грінченка,
професор кафедри української літератури,
компаративістики і соціальних комунікацій.

Офіційні опоненти: доктор філологічних наук, професор
Мережинська Ганна Юріївна,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
завідувач кафедри історії російської літератури;

кандидат філологічних наук
Герасименко Ніна Василівна,
Інститут літератури
імені Т.Г. Шевченка НАН України,
науковий співробітник відділу
української літератури ХХ століття.

Захист відбудеться «18» червня 2014 року о 14 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 26.133.03 у Київському університеті імені Бориса Грінченка за адресою: 04053, м. Київ, вул. Воровського, 18/2.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Київського університету імені Бориса Грінченка за адресою: 04212, м. Київ, вул. Маршала Тимошенка, 13-Б.

Автореферат розісланий «16» травня 2014 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

О.В. Кудряшова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Комплексне вивчення літературних явищ як провідна тенденція сучасної науки про мистецтво слова передбачає інтеграцію філологічних, суспільствознавчих, психологічних наук, а також потребу осмислити нові динамічні явища в історичному аспекті. Сьогодні інтерсеміотика є одним із найважливіших літературно-критичних понять. Постструктуралізм, ставши теоретичним підґрунтям постмодернізму, прагнув виразити алогічну сутність світобудови, що сприяло тотальній руйнації суб'єкта й будь-якої цілісності взагалі, тому замість традиційного дискурсу з'являється текстуальність без берегів, пошукова вільна дискурсивність, виникає явище інтерсеміотичності. Текст постає перед реципієнтом не сталою замкненою структурою, а гетерогенною безмежністю, що має вихід в інші знакові системи, його смисловий центр змінюється на ацентричну множинність, тому він набуває полісемантичності, еkleктичності, калейдоскопічності, мозаїчності. Ознаками постмодерного художнього дискурсу стають подвійне кодування, демонстративна міжтекстовість, одночасна карнавальність і критичність, визнання випадкового й фрагментарного, зумисне творення гетерогенних форм (вільне змішування автобіографічно-документального й умовного в оповіді). Свідченням зацікавленості глибокою взаємодією літератури з іншими видами мистецтва стали монографії літературознавців: О. Рисака «Найперше – музика у слові»: Проблеми синтезу мистецтв в українській літературі кінця ХІХ – початку ХХ ст.», Д. Наливайка «Теорія літератури й компаративістика», І. Жодані «Емма Андіївська і Віра Вовк: тексти в контексті інтерсеміотики», Л. Генералюк «Універсалізм Шевченка: взаємодія літератури і мистецтва».

У вільному від тоталітарного впливу суспільстві виникає велика потреба в неупереджених міркуваннях, інтелектуальних дослідженнях, розмислах письменників про певні події, явища, проблеми, що хвилюють читачів, є актуальними для громади. Саме тому в сучасній літературі жанр есеїстики посідає особливе місце. Теоретики постмодернізму визначають його як метод, інструмент цього напрямку. Ознаками жанру стають парадоксальність і витонченість думки, стилістична вишуканість, своєрідний синтезуючий характер мислення. Есе виявляється символом зрілості, довершеності національної культури, наповнюючи її духовно та ідейно. Проте на сьогодні немає чітко усталених поглядів щодо визначення жанрово-стильових особливостей есе в українській літературі.

Сучасні праці з досліджень есеїстики присвячені творчості окремих авторів (В. Барка, Є. Сверстюк, М. Маринович, Є. Ортинський), національну специфіку есе розглянуто в системі соціальних комунікацій (С. Шебеліст, Н. Стеблина, Н. Мирошкіна). Актуальне літературознавство велику увагу приділяє прозовій творчості Юрія Андруховича та Оксани Забужко, водночас комплексного дослідження есеїстичного доробку цих авторів немає.

Отже, актуальність проблеми взаємодії літератури з іншими видами мистецтва, необхідність проаналізувати есеїстичну творчість Юрія Андруховича та Оксани Забужко крізь призму інтерсеміотичності визначили тему дослідження

«Інтерсеміотичність поетики сучасної української есеїстики (на матеріалі творчості Юрія Андруховича та Оксани Забужко)».

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано згідно з планом науково-дослідної роботи кафедри української літератури, компаративістики і соціальних комунікацій Гуманітарного інституту Київського університету імені Бориса Грінченка в межах комплексної теми «Мова, література, переклад: від дескриптивних до структурно-системних досліджень» (державний реєстраційний номер 0111U007698). Тему дисертації затверджено на засіданні Вченої ради Київського університету імені Бориса Грінченка (протокол № 2 від 25.02.2010 року).

Мета дослідження – простежити явища інтерсеміотичності в есеїстиці письменників-постмодерністів Юрія Андруховича та Оксани Забужко.

Визначена мета передбачає розв'язання таких **завдань**:

- 1) дослідити теоретичні та літературно-критичні погляди на жанрову природу есе, його художню сутність і визначити специфіку цієї форми художньої творчості;
- 2) проаналізувати закономірності перекодування образів однієї знакової системи на образи іншої залежно від типу знаків (зображальні / незображальні);
- 3) з'ясувати естетичну та гендерну зумовленість явищ інтерсеміотичності в жанрі есеїстики;
- 4) виявити характерні ознаки інтерсеміотичного перекладу в есеїстиці Юрія Андруховича та Оксани Забужко;
- 5) визначити особливості ідіостилу есеїстики цих письменників.

Об'єктом дослідження є есеїстичні збірки Юрія Андруховича «Дезорієнтація на місцевості», «Диявол ховається в сирі», «Лексикон інтимних міст», а також його есе «Центрально-східна ревізія» зі збірки «Моя Європа: два есеї про найдивнішу частину світу»; збірки Оксани Забужко «Репортаж із 2000-го року», «Let my people go: 15 текстів про українську революцію», «Хроніки від Фортінбраса», «З мапи книг і людей».

Предметом дослідження є інтерсеміотичність як співвіднесеність знакових систем зображальних та незображальних мистецтв і літератури в есе досліджуваних письменників.

Методи дослідження. У роботі застосовуються такі методи дослідження, що зумовлені її метою та завданнями: описовий (для подання конкретних фактів, пов'язаних із теоретичними та літературно-критичними поглядами на жанрову природу есе, а також для з'ясування естетичної та гендерної зумовленості явищ інтерсеміотичності), порівняльно-історичний (для аналізу концепцій дослідників художньої сутності та специфіки есе в діяхронії), порівняльно-типологічний (для аналізу концепцій дослідників художньої сутності та специфіки есе в синхронії), аналітичний (для аналізу закономірностей перекодування між вторинними моделюючими системами з подібними та різними типами знаків), культурно-

історичний (для аналізу творчості Ю. Андруховича та О. Забужко у відповідних культурно-історичних умовах, їхнього впливу на окремі аспекти мистецького доробку), компаративний (для порівняння характерних ознак інтерсеміотичного перекладу в есеїстиці Ю. Андруховича та О. Забужко), психоаналізу (для перекодування мови незображального мистецтва музики на мову літератури), рецептивно-естетичний (для декодування смислового потенціалу есеїстичних текстів Ю. Андруховича та О. Забужко), системний (для узагальнення та систематизації отриманих результатів дослідження), прагматичний (для окреслення функціонування явища інтерсеміотичності в українській літературі). Також у роботі використовуються загальнонаукові методи: аналіз і синтез, індукція та дедукція.

Теоретико-методологічною основою дисертації стали концептуальні праці науковців Т. Адорно, Р. Барта, Г.-Г. Гадамера, Ж. Дерріда, С. Жижека, Ю. Крістевой, Ж. Лакана, Ч. Пірса, Ф. де Соссюра; дослідників семіотики мистецтва як особливої знакової системи Ю. Борєва, В. Іванова, М. Кагана, Ю. Лотмана, Н. Мечковської, В. Топорова, С. Урманова, Б. Успенського та теоретичні й історико-літературні студії сьогодення: праці В. Агеєвої, О. Астаф'єва, Л. Генералюк, О. Гнатюк, Т. Гундорової, М. Епштейна, О. Єременко, І. Жодані, Н. Зборовської, Н. Іванової, Ю. Коваліва, Г. Мережинської, Д. Наливайка, Я. Поліщука, О. Рисака, Л. Садикової, В. Хархун, С. Шебеліста.

Наукова новизна одержаних результатів. У роботі *вперше* в українському літературознавстві проведено комплексне дослідження інтерсеміотичності в есеїстиці Юрія Андруховича та Оксани Забужко; виявлено естетичні та гендерні домінанти зумовленості явищ інтерсеміотичності в есе; з'ясовані специфічні світоглядні моделі есеїстики двох письменників; *удосконалено* механізм аналізу перекодування літературних текстів на художню метамову інших мистецтв, зокрема, живопису, кінематографа, телебачення та музики; *набуло подальшого розвитку* дослідження синтетичного характеру жанрової природи есе, аналіз явища інтерсеміотичності в національній літературній практиці.

Практичне значення одержаних результатів. Основні положення дисертації можуть використовуватися для подальшого дослідження творчого доробку Юрія Андруховича й Оксани Забужко та слугувати методологічним джерелом для цілісного аналізу сучасної української есеїстики. Здобуті результати сприятимуть глибокому вивченню проблем функціонування явища інтерсеміотичності в українській літературі. Результати дисертації можуть використовуватися в процесі викладання університетських історико-літературних і теоретичних курсів, спецкурсів та спецсемінарів з історії української літератури, історії світової літератури і компаративістики, при написанні літературознавчих досліджень (курскових, дипломних, магістерських робіт), у підготовці навчальних посібників для старшокласників та студентів.

Апробація результатів дисертації. Дисертація та її розділи обговорювалися і були схвалені на засіданні кафедри української літератури, компаративістики і соціальних комунікацій Гуманітарного інституту Київського університету імені

Бориса Грінченка. Основні положення дисертації викладені в доповідях на *науково-практичних конференціях: міжнародних* – «Крихти буття: література і практики повсякдення» (Бердянськ, 2011), «Людські цінності і толерантність у сучасному світі: міжконтинентальний діалог інтелектуалів» (Київ, 2011), «Мови та літератури в глобалізованому світі: взаємодія та самотність» (Київ, 2012), «Українська журналістика в двохсотлітній ретроспективі» (Харків, 2012), «Літературний процес: мова мистецтва і мистецтво мови» (Київ, 2014); *всеукраїнських* – «Літературний процес: кордони герменевтики, рецептивної поетики, теорії інтерпретації» (Київ, 2011), «Документалістика початку ХХІ століття: проблеми теорії та історії» (Луганськ, 2011), «Людина і соціум у контексті проблем сучасної філологічної науки» (Київ, 2012), «Літературний процес: структурно-семіотичні площини» (Київ, 2012), «Дослідження молодих учених у контексті розвитку сучасної науки» (Київ, 2012), «Літературний процес: територія Гутенберга чи віртуальна реальність?» (Київ, 2013), «Мова, свідомість, художня творчість, інтернет у дзеркалі сучасних філологічних студій» (Київ, 2013), «Філологічна наука в інформаційному суспільстві» (Київ, 2014).

Публікації. Основні положення дисертації викладені в 11 одноосібних статтях, 8 із них опубліковані у фахових виданнях України, 1 – у закордонному, 2 – в інших виданнях.

Структура й обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел, який містить 253 позиції. Загальний обсяг роботи становить 221 сторінку, із них 199 – основного тексту.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, проаналізовано ступінь вивчення поставленої проблеми в сучасному літературознавстві, визначено мету і завдання, об'єкт і предмет, а також методи дослідження, пояснено новизну наукової роботи, розкрито її практичне значення.

У першому розділі **«Специфічні світоглядно-мистецькі моделі жанру української есеїстики»** зауважується, що в сучасній літературі жанр есеїстики посідає особливе місце. Підрозділ 1.1. *«Теоретичні параметри наукової реценції есе як жанру»* містить характерологічні риси есе: невеликий обсяг, довільну композицію, вільне трактування певної теми, авторський виклад власних вражень, роздумів, уникнення аргументованих висновків, суб'єктивність та афористичність. Враження жанрової свободи створюється відсутністю жорстких композиційно-мовленнєвих схем. Для досягнення мети автор залучає власні почуття, чужі судження, звертаючись і до скарбниці загальнолюдської культури. Рух думки вільний, переходить від конкретного до абстрактного розсувають горизонт дослідження задля пошуку істини (Л. Кайда). Теперішній інформаційний і високотехнологічний час потребує від людини великої швидкості асоціювання нових знань і досвідів, відтак інтегративність у культурі стає природною реакцією на її внутрішнє розгалуження, нагромадження додаткових ланок, епізодів, зростає

інтерес до мов культури, специфіки її гілок, збільшуються також її інтерпретаційні потенції. На думку Н. Іванової, у цих умовах і формується сучасна модель есе – жанру синтетичної природи, що поєднує риси художньої прози й інтелектуального письма. Оскільки синтез передбачає рух, становлення, есеїстичний текст стає не так результатом, як відображенням процесу взаємодії літературних форм і модусів письма.

Центральною проблемою підрозділу 1.2. *«Генеza і складові інтерсеміотичності в есеїстиці»* є вивчення взаємодії літератури з іншими мистецтвами. Духовна культура визначає інтерсеміотичний переклад як один із найпоширеніших засобів, що об'єднує в монолітне ціле окремі її складові. Оскільки явище інтерсеміотичності знаходить своє вираження у двох формах: у синтезі вторинних моделюючих систем і власне самому перекладі, наприклад, із мови живопису чи музики на мову літератури, важливим для нас є те, що певна інформація не зникає, а здійснюється її доповнення художньою або навіть нехудожньою інформацією. Основною для дослідника вторинних моделюючих систем є проблема встановлення еквівалентних значень при інтерсеміотичному перекладі, адже вивчення культури, мистецтва, літератури як певних знакових систем окремо від проблеми змісту не можливе (Ю. Лотман), тому при перекодуванні ми послуговуємося іконічними знаками та знаками-символами.

Розроблена М. Каганом класифікація вторинних моделюючих систем поєднує в собі семіотичний та онтологічний критерії, виокремлюючи зображальний та незображальний характер семіотичних систем для різних видів мистецтв: просторових, часових, просторово-часових. Звертаючись до інтерсеміотики, а точніше до перекодування, визначаємо два типи взаємозв'язків, що за своєю природою досить суттєво відрізнятимуться: 1) перекодування між вторинними моделюючими системами з одним типом знаків: взаємозв'язки за схемою «зображальні – зображальні» і «незображальні – незображальні»; 2) перекодування між вторинними моделюючими системами з різним типом знаків: взаємозв'язки за схемою «зображальні – незображальні». Перекодування образів між вторинними моделюючими системами відбувається за двома схемами: 1) для встановлення кодів між двома зображальними видами мистецтва (образотворче мистецтво, кінематограф, телебачення та література) ми звертаємось до архетипів – носіїв колективної підсвідомості, отже, у даному випадку перекодування матиме відносно об'єктивний характер; 2) визначення кодів між незображальним мистецтвом музики та літературою значно складніше, адже передбачає апелювання вже не до об'єктивних архетипічних образів, а визначення суб'єктивних асоціацій та внутрішніх переживань кожної людини, що залежатимуть від її життєвого досвіду.

Образотворче мистецтво і література є вторинними моделюючими системами, побудованими за принципом природної мови, до того ж мають у своїй основі зображальний характер, вдаючись в основному до іконічних знаків. Синтетичним за природою є мистецтво кіно, оскільки складовими кінообразу стають література, живопис та театр, проте кінематограф переважає їх у можливості створення

візуальних рухливих образів. Одним із найпопулярніших та найпоширеніших видів зображального мистецтва у сучасному світі є телебачення, що пропонує ефект присутності глядача, хронікальність та документальність художньої інформації, водночас маючи комерційну природу, отже, становлячи загрозу стандартизованого мислення реципієнтів. Можливості перекодування музики та літератури виникають внаслідок виокремлення спільних для обох вторинних моделюючих систем художніх засобів, серед яких вирізняється ритм.

Підрозділ 1.3. *«Проблематика есеїстичного письма (соціальний, національний, гендерний аспекти)»* зосереджує увагу на провідних питаннях дискурсу української есеїстики: європейська тематика, внутрішня українська проблематика, антиімперський дискурс та мистецькі теми. У публіцистиці письменника спостерігається дещо інший спосіб типізації факту, ніж у власне публіцистиці. Будучи фактом конкретного й окремого (відібраного як життєво типового), у публіцистиці письменників він творчо узагальнюється, тобто відбувається перетворення життєвого факту в художній (Н. Заверталюк).

Дослідники гендерного дискурсу автобіографій і щоденників зазначають, що показниками фемінного стає родинна тематика, зосередженість на приватній історії, власних почуттях і відчуттях, емоційна наративна послідовність. Маскулінний тип письма апелює до професійної діяльності чоловіка, зацікавлення історичними подіями доби, аналізованими в контексті їх ваги для нації, культури, людства. На думку Н. Лебединцевої, розглядаючи художні світи Ю. Андруховича та О. Забужко через опозицію Європа (зовнішній світ)/Україна, можемо визначити дві ідентифікаційні моделі: Андруховичеве синтетичне бачення світу як мозаїки, без центрального компонента, це сфера культурної діяльності, самореалізації або просто гри в ідентифікацію; з іншого боку – у творчості О. Забужко вимальовується нерозчленований ворожий зовнішній світ, якому ми не потрібні, на фоні виразного комплексу меншовартості й «заклятості» українською історією. Отже, на думку дослідників, О. Забужко та Ю. Андрухович репрезентують дві гендерні моделі культурної ідентифікації – фемінну та маскулінну.

Другий розділ **«Поліфункціональність художнього інструментарію есеїстики Юрія Андруховича»** містить рецепцію творчості відомого письменника у національному та зарубіжному літературознавстві, у ньому аналізуються особливості авторського міфу, пов'язані з використанням музичних та топонімічних образів, а також візуальних мистецтв – живопису, кінематографа та телебачення.

У підрозділі 2.1. *«Інтерпретаційні поля феномену есеїстичного метатексту Ю. Андруховича в українському літературознавстві»* йдеться про доробок письменника як можливість, вийшовши поза кордони своєї країни, заглибитись у простір чужого ландшафту, мови, історії, культури. Ю. Андрухович вдається насамперед до обсервації подій та явищ, ознаками яких є топос і час, зосереджуючись лише на конкретному невеликому фрагменті дійсності чи клаптикові, вибраному на географічній карті світу. Важливою рисою художнього мислення письменника є умовність й ацентричність часу-простору, спричинена

відсутністю будь-якої точки опори. На думку Т. Гундорової, особливим атрибутом здійснюваної автором культурної ревізії стає еротизація літератури як фемінного (а то й материнського) тіла, на відміну від модерністського ламання батьківського символічного закону. Пастиські Ю. Андруховича характеризуються своєю мультимедійністю («Московіада» (оперний спів персонажів), «Перверзія» (подача диктофонного запису та відеозаписів, опера «Орфей у Венеції»), «Дванадцять обручів» (перегляд кліпу «Старий Антонич», сценарії та зйомки рекламного ролика про «Бальзам Варцабича»). Письменник залучає у свої твори елементи театральних видовищ, кінематографа, опери (Л. Бербенець). Галицькі координати душі митця насамперед визначають і мову, й особливості характеру та пам'яті. Авторські образи ґрунтуються на особистісному характері сприйняття і висвітлення предмета мовлення, що дозволяє побачити нове в знайомому та відтворити асоціативно-емоційну структуру есе.

У підрозділі 2.2. *«Індивідуально-авторські художні маркери музики та топосу в образному світі Андруховича-есеїста: виміри свободи»* актуалізується творення авторського міфу Юрія Андруховича на основі музичних та топонімічних образів. Національна музика Гуцульщини стає специфічною моделлю вираження почуттів письменника, допомагаючи у творенні карпатського міфу або конструюванні власної концепції Центрально-Східної Європи. Есеїст визначає Карпати одним із центрів простору з організованою структурою, сакральним посередником між земним життям і даною Богом та небесами долею. Карпатологія інспірує особливий зміст об'єднання матеріального й духовного, космічних і земних сенсів, стаючи таким чином особливою національною наукою майбутнього. Письменник гармонійно упорядковує світ, поєднуючи значення архетипічних образів із суто індивідуальними переживаннями, через візуально-іконічну та аудіальну інформацію в літературі оприявнюючи глибинні, приховані сенси людської екзистенції. Аналогічно й у своєму тексті О. Забужко звертається до однієї з найраніше записаних українських народних пісень «Тихо, тихо Дунай воду несе», що звукописом створює відчуття єднання з душею авторки.

Музичні образи увиразнюють авторське прочитання світової літературної класики, зокрема Дж. Д. Селінджер та Г. Гессе стали для есеїста насамперед особистостями, поєднавши в собі надзвичайно важливі для Ю. Андруховича світи. Письменник ретроспективно відтворює екзистенційні втрати свого покоління, згадуючи про кумирів власної молодості, іронізуючи над особливостями тодішнього суспільного життя. Спогади есеїста фіксують його амбівалентне ставлення до Львова, адже для Ю. Андруховича існувало два міста – уявне, вигадане та справжнє, у якому були комунальні проблеми, відчувався згубний вплив російської мови та масової культури. Тлумачення топонімічних образів мовою літератури есеїст робить своєю інтенцією, визначаючи географію відповідальною за культуру, формуючи свою міркування протягом тривалого часу, вдаючись до притаманних есеїстиці асоціативних підходів. Річки набувають у письменника антропоморфних рис, створюючи притаманний європейській урбаністиці відповідний ландшафт.

Позбавлений усіх цих принад через замуровану за рішенням міської влади Полтву, Львів утратив й інші складники річкового космосу – русалок, сирен, водяних зміїв, драконів та черепах, що й спричинило втрату ним статусу політично належного до Європи міфологізованого міста. Подорож автора Європою оприявнила свободу пересування людей, а щодо обмежених у правах українців річки стають справжнім кордоном-перепоною. Стихія води набуває в письменника символічного сакрального звучання, адже цей простір дозволяє сприймати національну ідентичність особистості: Т. Шевченка, на думку есеїста, пов'язують із Дніпром, а М. Гоголя – із Дніпром та Невою, що стає промовистим свідченням російсько-українського дуалізму цього митця, а відтак і певної його фетишизації у культурі. Письменник наголошує на необхідності свободи пересування, шляху вільного творчого пошуку, що необхідні для нього, як процес дихання для риби у водній стихії. Отже, використання християнської символіки риби дає змогу авторові репрезентувати власний міф, закликати реципієнтів сприймати його картину світу. Ю. Андрухович, підкреслюючи важливість об'єднання української нації за принципами загальнолюдських цінностей, через образи водної стихії окреслює цілком реальні для українського суспільства європейські орієнтири розвитку та можливості стати рівноправними суб'єктами цього співтовариства.

Синтетичне поєднання іконічних знаків та найтонших музичних настроїв відтворює зміни візуального письменницького сприйняття територій європейських держав – Німеччини й Італії, що досягається мотивами циклу А. Вівальді «Пори року», завдяки різким переходам від мажорних тональностей до мінорних і навпаки. Рефлексії письменника щодо українських ландшафтних реалій оприявнюють глибокий підтекст його сентенції: тотальне знищення навколишнього детермінує втрату власної ідентичності. Ю. Андрухович глибше розкриває власне бачення географічного розташування України, висловлює свої думки, сумніви, акцентує на душевних переживаннях, перекладаючи топографічні образи мовою літератури, формуючи глибоке уявлення реципієнтів про власну країну як невід'ємну, іманентну частину європейського простору. Лексикон відвіданих письменником міст, названий «довільним посібником із геопоетики та космополітики», репрезентує своєрідний абетковий реєстр куточків земної кулі, що засвідчує органічне вписування українських локусів не лише до континентального, а й до світового топосу.

Приватна, за словами автора, концепція Центрально-Східної Європи складає територію від Естонії до Албанії, об'єднану посттоталітарною реальністю. Конструюючи власний міф, Ю. Андрухович досліджує неперервність панування у громадян пострадянської України імперської свідомості як значущої для розвитку національної культури, констатує колабораціоністські настрої частини сучасного українського суспільства, що концентруються насамперед у музиці та масовій культурі загалом, констатує ностальгійну прив'язаність народу до минулого, всупереч травматичній пам'яті про нього. Саме західний кордон України розділяє терени зі звучанням російської попси від тих, де її зневажають, стаючи таким чином

своєрідною буферною зоною. Есеїст констатує загроженість європейських прагнень нашої держави, ідентичність українців виявляється вразливою, бо саме в такому сенсі СРСР продовжує існувати в національній свідомості й надалі. На думку письменника, перебування України в зоні імперського впливу перетворюється на копіювання рис російського негативу, що корелює також із загальною суспільною ситуацією. Водночас Ю. Андрухович пропонує іронічну оцінку утилітарного ставлення до шедеврів високого мистецтва в європейському просторі, оповідаючи про діяльність міської влади Гамбурга, яка завдяки класичній музиці з гучномовців перетворила вокзал на своєрідну філармонію, відлякуючи таким чином наркоманів та безхатченків.

Есеїстичний вільний коментар створює певну модель світу, що інтерпретується для читача, забезпечуючи органічне поєднання в одне ціле образів географії та художнього слова. Засобами мови літератури Ю. Андрухович досягає перетворення іконічного знака на конвенціональний: його Центральна-Східна Європа неможлива без України, що, подолавши політичні виклики, неодмінно утвердиться як повноправний член європейської та світової співдружності.

У підрозділі 2.3. *«Амбівалентні форми реалізації позиції письменника: меседж деканонізації»* аналізується руйнування Ю. Андруховичем традиційних канонів. Есеїстична творчість оприявнює амбівалентне ставлення письменника до канонічних постатей вітчизняної літератури, зокрема Тараса Шевченка, проблем розбудови демократичного громадянського суспільства, подолання посттоталітарного синдрому національної самосвідомості. Ю. Андрухович аналізує творчість вітчизняних письменників, адже, на думку есеїста, саме поезія виявилася одним із небагатьох шансів національного виживання у ХІХ столітті, відомому за величезною кількістю заборон українського слова царським урядом. Зрозуміло, що автор спирається на власне відчуття поетичного слова, наслідком чого стала, наприклад, поетична творчість періоду «Бу-Ба-Бу». О. Забужко, рефлексуючи про статус поетів у сучасному світі, констатує, що справжня поезія завжди є безособовою, викликаючи зацікавленість читачів насамперед своїм змістом, а не постаттю автора.

Ю. Андрухович перекодовує художнє слово на мову візуальних мистецтв, згадуючи тематику картин Вінсента ван Гога, адже рядок вірша Ліни Костенко, названого іменем на той час майже забороненого для згадування в українській радянській поезії художника, став порятунком для молодого хлопця. Письменник пропонує власну версію сутності поезії, що полягає не в написаному та надрукованому, а у вимовленому і почутому. Есеїст здійснює пошук власної національної ідентичності та деконструкцію тоталітарних міфів через іронічний аналіз колоніального досвіду, намагаючись подолати спрямованість громадян сучасної незалежної України на радянське минуле. Письменник наголошує на маскулінізації тодішнього суспільства, що полягала у формуванні мілітарної свідомості, патетичному звеличенні героїв соціалістичних змагань, котрі щороку намагалися перевершити власні досягнення. Есеїст вдається до інтерсеміотичного

перекладу мови кінематографа, апелюючи до людського несвідомого в умовах тоталітарної системи, оприявнюючи власні рефлексії з приводу фільму А. Тарковського «Солярис», водночас іронічно згадуючи особливе ставлення до телебачення як виду масового мистецтва у тоталітарному суспільстві, коли сам процес перегляду телепередач становив для людей своєрідну ініціацію, перетворюючись на культову відправу чи медитацію, стаючи сеансом добробуту, що був помножений на певність, ілюзорно створену тодішньою системою. Так й О. Забужко вважає, що надзвичайно згубними для виховання молоді є запропоновані телебаченням стереотипи сприйняття навколишнього світу, який потребує перманентних реформ без урахування попереднього позитивного екзистенційного досвіду.

Ю. Андрухович вдається до кінематографічного прийому саспенсу, широко використовуваного у фільмах А. Хічкока, створюючи атмосферу максимальної залученості та цілковитої поінформованості читача про розвиток подій, що дозволяє підтримувати постійну напругу реципієнта. Розповідь про наслідки панування хрестоносців у Пруссії, що спричинило метаморфози національної ідентичності, висновує паралелі з колоніальним станом української ментальності, на яку вплинула монголо-татарська навала, оприявнюючись у ХХІ столітті, негативно позначаючись на розбудові повноцінного громадянського суспільства. Глибинні руйнівні впливи відтворюються у портретній характеристиці персонажів, що допомагає увиразнити апелювання Ю. Андруховича до творчості Ієроніма Босха, який гротесково трактував людське тіло у своїх картинах. Отже, застосування елементів трилера як кінематографічного жанру, візуальні ефекти живопису дозволяють письменникові створити ситуацію напруги, викликати сильні емоції в читачів, підсилити враження від подій.

У третьому розділі роботи **«Суб'єктна організація художнього світу есеїстики Оксани Забужко»** аналізується есеїстичний доробок письменниці: особливості авторського міфу, пов'язаного з репрезентацією фемінного через зображальні можливості живопису, використання аудіально-візуальних кодів медійних мистецтв, а також еклектичний синтез драматургічного хронотопу О. Забужко.

У підрозділі 3.1. *«Особистісні виміри авторської/жіночої перцепції живописних образів: міф і дійсність»* йдеться про творення авторського міфу, що полягає в індивідуальному сприйнятті Оксаною Забужко особливостей фемінного загалом та ролі жінки у сучасному суспільстві зокрема. На думку дослідників (Т. Гундорова, О. Гнатюк, О. Задорожна), поетика фемінізму в річищі українського постмодернізму репрезентована в творчості письменниці вже у прозових творах: «Інопланетянка», «Польові дослідження з українського сексу», «Сестро, сестро», виокремлюючись в автобіографічність авторського наративу, нелінійність сюжетної побудови тексту. Есе *«Жінка-автор у колоніальній культурі, або знадоба до української гендерної міфології»* засвідчило акцент О. Забужко на особливостях мислення сучасної людини в умовах міфологізованої масової свідомості.

Теоретична традиція, на думку письменниці, не визначила методологічні основи для гендерного аспекту досліджень колоніальної історії нашого народу, тому есеїстка прагне проаналізувати репрезентацію фемінного в українській культурі, котра постає особливим підвидом радянської – наступниці тоталітарного режиму з усіма відповідними атрибутами. О. Забужко відтворює трагедію богданівської художниці Катерини Білокур, творчість якої сягала визнання світового масштабу, проте нівелювалася тоталітарним суспільством, через перекодування іконічних знаків – автопортретів мисткині, що зафіксували старіючу жінку у мить розпачу чи жаху. Натомість есеїстика Ю. Андруховича ґрунтується на особливостях його постмодерного світосприйняття, культурній ревізії минулого, на деміфологізації тоталітарної спадщини, увазі до мови та місцевості як основних кодів його літературної традиції.

Патріархальний світ вимагає від жінок-письменниць статусу «одинокого чоловіка», що свідчить про брак чоловічої хоробрості у боротьбі за національне визволення, тому громадська думка визнала тяглість такої традиції після Лесі Українки за Оленою Телігою та Ліною Костенко. Відмова української культури виокремити елементарну естетичну вартість фемінного детермінувала ситуацію маргінального становища жіночої статі, що констатувала письменницьку літературну неповноцінність, наслідком цього стала, наприклад, спроба журналістів діаспорної газети в Аргентині номінувати саму есеїстку «четвертою Лесею». Апелюючи до візуальних кодів (зображення М. Монро на картині засновника поп-арту Е. Ворхола), О. Забужко наголошує на проблемі нівелювання високої оцінки одиничного, що може бути скопійоване для широкого розповсюдження, актуалізує важливість високих мистецьких запитів реципієнтів у добу панування масової культури. На думку О. Забужко, гендерна структура національної культури залишається колоніальною, маючи в своїй літературній традиції відповідні атрибути: розважальний екзотизм, потенційну дискомфортність і комічність.

У підрозділі 3.2. *«Актуалізація аудіально-візуальних мистецьких кодів мас-медіа у творах Оксани Забужко»* есеїстка подає власну оцінку сучасного постмодерного суспільства, де засоби масової інформації репрезентують своєрідний подієвий калейдоскоп, пропонуючи гіперреальний хронотоп як наслідок травматичної свідомості минулого. Вдаючись до автобіографічних спогадів про сформоване владою тоталітарне мислення громадян, О. Забужко констатує його наявність і в сучасному соціумі, що своєрідно корелює зі специфікою популярного американського кінематографа, який пропагує втрату емоційної пам'яті про пережиті події. Письменниця наголошує на неповторності та унікальності одиничного в глобалізованому світі, здійснюючи мартирологічну фіксацію біографічних подій представників постколоніального українського суспільства: поліської селянки, у свідомості якої екологічна Чорнобильська катастрофа синтезувалася з катастрофою національною – голодомором 1930-х років, та воїна УПА, який лише після відновлення державної незалежності спромігся проголосити владі про своє існування. Травматичний синдром цього героя знайшов своє

перекодування у тематиці фільму «Андерграунд» відомого режисера Е. Кустуріци, до якого не випадково апелює О. Забужко, адже балканський кінематограф насамперед цікавить есеїстку як специфічне мистецтво, детерміноване війною, письменниця актуалізує руйнацію символічного універсуму, створеного тоталітарними режимами двох колишніх імперій – радянської та югославської. Ретроспективне апелювання есеїстки до тематики фільмів українського режисера О. Довженка, російського кіномитця А. Тарковського та шведського кінематографіста Л. фон Трієра створює авторську візію Чорнобильської катастрофи як символічної тоталітарної рани нашого суспільства, що дала відлік здобуттю українською державою незалежності.

Аудіовізуальні коди увиразнили відтворену письменницею ретроспективу подій Помаранчевої революції 2004 року. О. Забужко змальовує портрет доби, що спричинила розбудову нового громадянського суспільства через революційні виступи людей різного етнічного походження проти сфальсифікованих владою виборів. Меганатовп Майдану об'єднували колективні емоції, сконцентровані у вигукуваних гаслах, а відтак і у виконуваних людьми музичних творах. Динаміку громадянських перетворень створювала також джазова музика, зокрема «пісня-прохання» «Let my people go» у виконанні Луї Армстронга, що завдяки своєму мотиву, емоційному ритму та внутрішній енергії стала резонансом на масові демонстрації. Тематика спіричуелу, присвяченого виходу євреїв із єгипетського рабства на обітовану землю, загострила сприйняття паралелей між упослідженим становищем американських негрів початку ХХ ст. та українським народом початку третього тисячоліття. Авторська свідомість зафіксувала кольористичну гаму національного протесту, побудовану на контрасті тіні та яскравого світла, притаманному техніці Рембрандта, що допомагає есеїстці акцентувати увагу читачів на живописних ефектах. Отже, синхронні повідомлення, запропоновані письменницею через поєднання аудіальних та візуальних каналів інформації, набувають особливі сили, багатокодовість створює неповторний образ доби революційних зрушень, наратив О. Забужко засвідчив процес формування громадянського суспільства в Україні.

Цікавими є письменницькі міркування про мемуарний жанр у літературній критиці, що сприймається як маргінальний, важливий лише для дослідників, бо сакральною для традиційного тлумачення є насамперед авторська вигадка, фантазія. О. Забужко називає породжене пропагандистськими гаслами двадцяте століття віком панування мемуарів, укр. необхідних для фіксації невиваданих свідчень очевидців про своє покоління. Еміграційна література пропонувала зразки саме таких творів, рятуючи націю від духовного розпаду, водночас радянська мемуаристика являла собою літературщину, оприявлену професійними письменниками, стурбованими місцем власної особи у літературному процесі. Динаміка кадрового монтажу, використана есеїсткою у розповіді про спогади українського літературознавця, критика Юрія Луцького, допомагає увиразнити процес творення культури через олюднення класиків, уникнення монументальності,

що внеможливлувала діалог із ними. О. Забужко також здійснює обсервацію епохи польського поета, лауреата Нобелівської премії Чеслава Мілоша, постать якого є знаковою, адже інтелектуальна складова в його поезії виразно проявлена і в есеїстиці. Говорячи про роль письменницького таланту в портретному зображенні доби нацизму і комунізму, геноцидів та концтаборів, О. Забужко згадує творчу манеру І. Босха, відомого як мораліста, гнівного викривача негативних явищ життя.

Якщо Ю. Андрухович досліджує проблему існування мови та роль і місце письменника для її захисту від можливого зникнення як засобу спілкування, то О. Забужко залучає автобіографічний досвід для роздумів стосовно ролі мови у житті кожної людини та всього суспільства, що виявляють парадоксальний факт: письменниця все свідоме життя рефлекторно озирається на звуки рідної мови в себе на батьківщині, маючи за порогом власного помешкання мовний кордон відчуження.

У підрозділі 3.3. *«Еклектика драматургічного хронологу есеїстичних текстів»* проаналізовано есе, присвячене проблемі подолання нашим суспільством тоталітарної спадщини, пошукам власної ідентичності. Обрамленням твору О. Забужко стало сформульоване у середині минулого століття твердження Ю. Шереха про необхідність руйнування Картагени української провінційності. Головним ворогом українства є колоніальне становище, що становить загрозу втрати своєї іманентності, ідентичності та ментальності, детермінуючи відставання нації від власного часу. Жіночому письму притаманне насамперед дослідження приватної історії, тому письменниця зосереджується на житті пересічної людини, яку найбільше хвилюють події в її особистому «кутку» – містечку, кантоні, що дозволяє уникнути образи на незнання нашої країни зарубіжними громадянами. Специфічним є проникнення знакової мови телебачення в есеїстику О. Забужко: авторський сконструйований образ світу має в своїй основі Америку, насамперед тому, що міфологема, створена у нашій свідомості, є виразно американоцентрична, тобто відбившись у її дзеркалі, можна зрозуміти самих себе. Розмірковуючи над прагненням громадян не лише нашої країни, а й навіть посткомуністичної Європи та третього світу поїхати до Америки якомога надовше, есеїстка висновує: американське суспільство приваблює як можливістю заробити гроші фізичною працею, так і перспективами створення кар'єри, що забезпечує професійне зростання, широкий спектр вибору власних векторів екзистенції. Малярство також приваблювало письменницю як матеріал для промовистих порівнянь: О. Забужко зауважує втрату часового ритму через відсутність на наших годинниках стрілок, що перекодовується на іконічні знаки сюрреалістичних полотен Сальвадора Далі. Вдаючись до експресивно-емоційної оцінки, письменниця називає Україну асоціонімом «Країна Змарнованих Шансів», виокремлюючи для свого дослідження структурні ознаки провінціалізму як певного культурного типу: середньовічну темпоральність, що полягає у плюралізмі та дискретності подієвого часу, філологічну свідомість замість історичної та культурне некрофільство. Інтерсеміотичний переклад есеїстки стосується телебачення – моделі американської

культури, що демонструє владно нав'язувану швидкість життя у темпі мовлення ведучих, у каскаді рекламних пауз, котрі спочатку ошелешують новоприбулих, змушуючи їх відчувати власну включеність у всесвітній хронос та усвідомити причини страху західного суспільства випасти з цього потоку. Естетичної трансформації при інтерсеміотичному перекладі зазнає есеїстичне письмо О. Забужко, адже за мотивами збірки «Хроніки від Фортінбраса» режисером О. Чепелик знятий однойменний фільм.

Міфотворчість Ю. Андруховича, порівняно з О. Забужко, більш дифузійна, він закликає реципієнта зрозуміти його картину світу, усвідомити необхідність перетворень, зумовлених суспільною ситуацією. Натомість есеїстка більше деталізує: так, пропонуючи власну інтерпретацію міфу про Одиссея, вона говорить про необхідність деколонізації через повернення нації до своїх джерел, витоків.

У Висновках узагальнюються результати дослідження:

1. Досліджено теоретичні та літературно-критичні погляди на жанрову природу есе, його художню сутність і специфіку цієї форми мистецької творчості. Есеїстика в сучасному літературному процесі є своєрідним жанровим утворенням, адже від художнього тексту її відрізняє нефікційна основа, а від документалістики – відсутність регламентації своєрідного руху авторської думки, динамічність інтенції. Нині концептуальні параметри дефініції жанрово-стильових особливостей есе не сформовані, однак погоджуємося, що жанровою домінантою цього явища стає інтелектуально насичене й особистісно зорієнтоване переживання. Безумовно, збагачуються можливості рецепції та інтерпретації, таким чином постає синтетичний жанр есе, який вміщує риси художнього слова й наукової ретельності. «Есеїзм» як принцип письма певною мірою доповнює новітню міфічну свідомість, моделюючи нові текстуальні єдності, до того ж це не просто літературний/філософський/науковий, а саме загальнокультурний феномен, яким урівноважуються різновекторні тенденції. Він і не покликаний замінити словесної творчості, перебуваючи на помежів'ї, тобто становить своєрідний синтез жанрів у добу постмодернізму, реконструюючи їх межі, водночас залишаючись собою.

2. Проаналізовано закономірності перекодування образів однієї знакової системи на образи іншої залежно від типу знаків. Надзвичайно актуальним для дослідження есеїстики є явище інтерсеміотичності, оскільки інтерсеміотика з'явилася на базі семіотики як узагальненої теорії знаків та знакових систем, ставши інструментом опанування не лише природної мови, а й проблем мови мистецтва. У світовій культурі інтерсеміотичний переклад є одним із поширених прийомів, що комплікує розмаїті складові в єдине ціле. Проблема встановлення еквівалентних значень при перекодуванні є основною для дослідника вторинних моделюючих систем, позаяк вивчення культури, мистецтва, літератури як певних знакових систем окремо від проблеми змісту не можливе.

Інтерсеміотичний переклад передбачає два типи взаємозв'язків, що за своєю природою суттєво відрізнятимуться: 1) перекодування між вторинними моделюючими системами з одним типом знаків: взаємозв'язки за схемою

«зображальні – зображальні» і «незображальні – незображальні»; 2) перекодування між вторинними моделюючими системами з різним типом знаків: взаємозв'язки за схемою «зображальні – незображальні». Перекодування образів між вторинними моделюючими системами аналізується в дослідженні за такими схемами: 1) для перекладу між двома зображальними видами мистецтва ми звертаємось до архетипів – носіїв колективної підсвідомості, отже, у даному випадку перекодування матиме відносно об'єктивний характер; 2) переклад незображальних знаків складніший, адже в його основі вже не об'єктивні архетипічні образи, а суто суб'єктивні асоціації та переживання кожної людини, що залежать від її життєвого досвіду.

3. З'ясовано естетичну та гендерну зумовленість явищ інтерсеміотичності в есеїстиці. Показово, що незаперечним є зв'язок гендерних складових та національної ментальності/громадянської позиції автора. Подібні моделі досліджуються на матеріалі есеїстики О. Забужко та Ю. Андруховича, які репрезентують естетичні та гендерні моделі культурної ідентифікації – фемінну та маскулінну, що постають важливими категоріальними складовими творчості досліджуваних письменників. Наприклад, Ю. Андрухович, говорячи про дійсність епохи соцреалізму, наголошує на маскулінізації тодішнього суспільства, що полягала у формуванні мілітарної свідомості громадян, патетичному звеличенні героїв трудових змагань, котрі щороку намагалися перевершити власні досягнення. Амбівалентний світ письменника виявляється у його ставленні до постаті Т. Шевченка в українській літературі, характеризуючи ж фемінність сучасного світу, письменник усвідомлює необхідність надзвичайно переконливого окреслення меж власної європейської Сарматії, роблячи своєю інтенцією тлумачення топонімічних образів мовою літератури. На думку О. Забужко, відмова української культури виокремити елементарну естетичну вартість фемінного детермінувала ситуацію маргінального становища жіночої статі, що констатувала їхню неповноцінність у літературі, відтак гендерна структура залишається колоніальною, маючи в своїй літературній традиції відповідні атрибути: розважальний екзотизм, потенційну дисконформність і комічність.

4. Виявлено характерологічні ознаки інтерсеміотичного перекладу в есеїстиці Юрія Андруховича й Оксани Забужко. У дисертації з'ясовано, що перевага не віддається ані класичним, ані медійним знаковим системам, вони рівноцінно представлені у творчому доробку митців. Юрій Андрухович вдається до інтерсеміотичного перекладу з мови мистецтв живопису та музики на мову літератури, максимально приватно інтерпретуючи життя та творчість українських і зарубіжних письменників, досягає ефекту олюднення постатей літературного процесу, наголошуючи на важливості вивчення мистецьких надбань епохи, за допомогою музичних образів увиразнюючи власне прочитання літературної вітчизняної та світової спадщини. У своїх рефлексіях Ю. Андрухович звертається до проблеми виродження музики в кіч, коли суспільство опинилось в умовах панування мистецтва, що втратило іманентні значення кодів культурної комунікації.

О. Забужко оприявнює травматичну дійсність XX століття, розмірковуючи через мову мистецтва над проблемою сприйняття інформації посттоталітарним суспільством, специфічним є проникнення знакової мови телебачення в її есеїстику: авторський сконструйований образ світу має в своїй основі Америку, насамперед тому, що міфологема, створена у нашій свідомості, є виразно американоцентрична. Малярство також приваблювало письменницю як матеріал для промовистих порівнянь: О. Забужко зауважує втрату часового ритму через відсутність на наших годинниках стрілок, що перекодовується на іконічні знаки сюрреалістичних полотен Сальвадора Далі. Що стосується музики, то письменниця вдається до інтерсеміотичного перекладу, згадуючи народну пісню «Ой горе тій чайці», де Україну жалібно названо країною «при битій дорозі», тим своєрідним коридором, через який здійснювалися різноманітні культурні та політичні впливи. Есеїстка констатує, що у нашій незалежній державі нація виявилася не тотожна ні власне етнічному, ні навіть україномовному українству, тобто для України, після споконвічної одисеї, насамперед необхідна об'єднавча ідеологія в умовах політичної та соціальної розпорошеності суспільства. Поєднання аудіальних та візуальних каналів інформації набуває особливої сили в ретроспективних спогадах письменниці, багатокодовість створює неповторний образ доби революційних зрушень, що засвідчила процес формування громадянського суспільства в Україні. Балканський кінематограф цікавить О. Забужко як специфічне візуальне мистецтво, детерміноване війною, письменниця у своїх творах актуалізує руйнацію символічного універсуму, створеного тоталітарними режимами двох колишніх імперій – радянської та югославської.

5. Визначено особливості ідіостилу есеїстики Юрія Андруховича й Оксани Забужко. Фемінне письмо есеїстки продемонструвало автобіографічність оповіді, родинну тематику, зосередженість на приватній історії, власних почуттях і відчуттях, у мистецькому доробку письменниці переважає символічне поняття знака як репрезентанта мови візуальних мистецтв. На думку О. Забужко, головним ворогом українства є колоніальне становище, що становить загрозу втрати своєї іманентності, ідентичності та ментальності, детермінуючи відставання нації від власного часу. Письменниця наголошує на культурному імперіалізмі, що полягає у розвитку меншинних культур України та долученні до світового культурного товариства, детермінуючи подолання постколоніального мислення через створення перспектив для нової ціннісної настанови як джерела культурної комунікації, енергії та потенційних змін. Маскулінний тип письма Ю. Андруховича засвідчує зацікавленість історичними подіями доби, своєрідними мандрівками у часі та просторі, що дозволяє здійснити апелювання до іконічних знаків. Його есеїстика ґрунтується на особливостях постмодерного світосприйняття: культурній ревізії минулого, на деміфологізації тоталітарної спадщини, увазі до мови та місцевості як основних кодів літературної традиції. Письменник наголошує на необхідності консолідації українського народу за принципами загальнолюдських цінностей, соціальної рівності, добробуту всіх громадян, високого рівня культури та

духовності. Есеїст деконструює один із наративів – створення «радянського народу», вдаючись до критики національної інтелігенції, яка демонструвала рабську психологію, виявляючи свій патріотизм лише зовнішньо, тому найголовніше на шляху до реальної державності – це завершити формування української нації як певної психологічної і політичної цілості. Звідси постає те, що зрештою об'єднує митців у їх інтерсеміотичних прийомах, результатом яких стало створення своєрідної країноцентричної світоглядної моделі.

Таким чином, своєрідність засвоєння явища інтерсеміотичності в есеїстиці Ю. Андруховича та О. Забужко полягає в полівекторності опанованих знакових систем: живопис і музика, кіно і телебачення, топографія та лінгвістика живлять образне мислення письменників, відбувається синтетичне поєднання мистецтва з життєвими реаліями, внаслідок чого автори залучають до свого наративу різноманітну неестетичну інформацію. Враховуючи, що саме есеїстичний стиль письма дає можливість авторові стати безпосереднім виразником власних інтенцій, розмірковувань, вражень, визначаємо як домінанту есеїстики Ю. Андруховича та О. Забужко проблему національного самоусвідомлення та українськості як культурно-політичного явища.

Виконане дослідження не вичерпує всіх аспектів мистецького аналізу функціонування явища інтерсеміотичності в українській літературі, зокрема есеїстиці Юрія Андруховича й Оксани Забужко. Предметом подальших наукових розвідок можуть бути проблеми перекодування мови літератури письменницьких есе на метамову інших мистецтв (архітектура, театр).

Основні положення дисертації викладено в публікаціях:

1. Шуть В.Я. Етномузичні коди сучасної української есеїстики (на матеріалі збірки О. Забужко «Let my people go: 15 текстів про українську революцію») / В.Я. Шуть // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Філологічні науки. – 2011. – № 19 (230), жовтень. – Частина перша. – С. 164-169.

2. Шуть В.Я. Медійні мистецтва у сучасній українській есеїстиці (на матеріалі збірки О. Забужко «Репортаж із 2000-го року») / В.Я. Шуть // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Філологічні науки. – 2011. – № 19 (230), жовтень. – Частина друга. – С. 133-139.

3. Шуть В.Я. Образність водної стихії як результат інтерсеміотичного перекладу у збірці Ю. Андруховича «Диявол ховається в сирі» / В.Я. Шуть // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки Філологічні науки. Літературознавство. – 2011. – № 11 (222). – С. 152-156.

4. Шуть В.Я. Людина і культура в інтерсеміотичних вимірах українського есе (на матеріалі творчості О. Забужко) / В.Я. Шуть // Літературознавчі студії. КНУ імені Т. Шевченка. – 2012. – Випуск 35. – С. 669-673.

5. Шуть В.Я. Гуцульська музика в есеїстиці Юрія Андруховича / В.Я. Шуть // Актуальні проблеми слов'янської філології. Серія: лінгвістика і літературознавство:

міжвуз. зб. наук. ст.; [гол. ред. В.А. Зарва]. – Бердянськ : БДПУ, 2012. – Випуск XXVI. – Ч. 4. – С. 315-322.

6. Шуть В.Я. Публіцистичний текст Ю. Андруховича як реалізація індивідуальної рецепції музичних та словесних образів / В.Я. Шуть // Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. - № 1021. – Серія: Філологія. – 2012. – Випуск 66. – С. 296-300.

7. Шуть В.Я. Рецепція соцреалістичної естетики в есеїстичному доробку О. Забужко / В.Я. Шуть // Літературознавчі студії. КНУ імені Т. Шевченка. – 2013. – Випуск 37. Частина 2. – С. 448-453.

8. Шуть В.Я. Викриття імперського мислення через семіотичні коди живопису, музики, кінематографа (на матеріалі творчості Ю. Андруховича) / В.Я. Шуть // Літературознавчі студії. КНУ імені Т. Шевченка. – 2013. – Випуск 39. Частина 2. – С. 488-494.

9. Шуть В.Я. Кинематографический приём саспенса в эссеистике Юрия Андруховича / В.Я. Шуть // Актуальные проблемы гуманитарных и естественных наук (Москва). – 2014. – № 03 (62), Ч. II. – С. 85-87.

10. Шуть В.Я. Рецепція міфологеми простору в есеїстиці Юрія Андруховича (на матеріалі збірки «Дезорієнтація на місцевості») / В.Я. Шуть // Літературний процес: методологія, імена, тенденції: зб. наук. пр. (філологічні науки) : № 3 / редкол.: Бондарева О.Є., Єременко О.В., Буніятова І.Р. [та ін.]. – К. : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2011. – С. 92-96.

11. Шуть В.Я. Інтерсеміотичні явища в українській есеїстиці (на матеріалі збірки Ю. Андруховича «Диявол ховається в сирі») / В.Я. Шуть // Літературний процес: методологія, імена, тенденції: зб. наук. пр. (філологічні науки) : № 4 / редкол.: Бондарева О.Є., Борисенко К.Г., Буніятова І.Р. [та ін.]. – К. : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2012. – С. 170-173.

АНОТАЦІЇ

Шуть В.Я. Інтерсеміотичність поезики сучасної української есеїстики (на матеріалі творчості Юрія Андруховича та Оксани Забужко). – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.01.01 – українська література. – Київський університет імені Бориса Грінченка, Київ, 2014.

Дослідження присвячене аналізу явища інтерсеміотичності в есеїстиці Юрія Андруховича та Оксани Забужко. Особливу увагу приділено специфіці перекодування літературних текстів на художню метамову інших мистецтв, зокрема, живопису, кінематографа, телебачення та музики, для чого досліджені теоретичні та літературно-критичні погляди на жанрову природу есе, його художню сутність, визначено специфіку цієї форми художньої творчості. У роботі детально проаналізовані закономірності перекодування образів однієї знакової системи на образи іншої залежно від типу знаків (зображальні/незображальні), наведені

відповідні типологічні класифікації. З'ясовано естетичну та гендерну зумовленість явищ інтерсеміотичності в жанрі есеїстики, характерні ознаки інтерсеміотичного перекладу в есеїстиці Оксани Забужко та Юрія Андруховича в порівняльному аспекті. Характерологічні риси ідіостилу есеїстики письменників демонструють, що домінантою есеїстичних текстів Юрія Андруховича та Оксани Забужко є міфотворчість у синтетичному поєднанні мови літератури з мовою зображальних та незображальних мистецтв.

Ключові слова: інтерсеміотичність, перекодування, есе, есеїстика, міфотворчість.

Шуть В.Я. Интерсемиотичность поэтики современной украинской эссеистики (на материале творчества Юрия Андруховича и Оксаны Забужко). – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук по специальности 10.01.01 – украинская литература. – Киевский университет имени Бориса Гринченко, Киев, 2014.

Исследование посвящено анализу явления интерсемиотичности в эссеистике Юрия Андруховича и Оксаны Забужко. В работе рассмотрена перекодировка между однотипными вторичными моделирующими системами (литература и другие изобразительные искусства – живопись, кинематограф, телевидение) и системами разного типа (изобразительные и неизобразительные – литература и музыка). Специфика перевода литературных текстов на художественный метаязык других искусств состоит в том, что при перекодировке между двумя изобразительными видами искусства мы обращаемся к архетипам – носителям коллективного подсознания, соответственно, анализ имеет относительно объективный характер, перекодировка между вторичными моделирующими системами с разным типом знаков значительно сложнее, поскольку в её основе лежат субъективные ассоциации и переживания каждого человека, зависящие от его жизненного опыта.

Творчество Юрия Андруховича предусматривает актуализацию авторского мифа на основе музыкальных и топонимических образов. Национальная музыка гуцульского края становится специфической моделью выражения патриотических чувств писателя, Карпаты предстают одним из центров пространства со своей организованной структурой, инициированная эссеистом наука карпатонология, становясь перспективной национальной наукой будущего, инспирирует особый смысл объединения материального и духовного, космических и земных смыслов. Музыкальные образы, актуализируя важные для писателя жизненные моменты, помогают углубить авторское прочтение отечественного и мирового литературного наследия. Ю. Андрухович через образы топографии прослеживает реальные для украинского народа европейские ориентиры развития и возможности быть равноправными субъектами этого сообщества через культурную коммуникацию. Национальная идентичность рассматривается автором через деконструкцию мифов тоталитарного прошлого; апеллируя к человеческому бессознательному, эссеист

использует язык кинематографа, одновременно иронично рассуждая о телевидении как виде массового искусства, доступ к которому становился своеобразной культовой медитацией, пропагандированной имперской системой.

Оксана Забужко предлагает собственную оценку современного постмодерного общества, где средства массовой информации репрезентируют гиперреальный хронотоп как следствие травмированного сознания прошлого. Писательница акцентирует внимание реципиента на явлении культурного империализма, который, развивая культуру Украины и присоединяя страну к мировому сообществу, детерминирует преодоление постколониального мышления, создавая перспективы для новых ценностных векторов становления нашего государства.

Ключевые слова: интерсемиотичность, перекодировка, эссе, эссеистика, мифотворчество.

Shut V.Y. Intersemioticity of Modern Ukrainian Essayistics Poetics (on the basis of Yuriy Andrukhovych's and Oksana Zabuzhko's creative works.) – On manuscript rights.

Dissertation for the degree of candidate of philological sciences, specialty 10.01.01 – Ukrainian literature. – Borys Grinchenko Kyiv University, Kyiv, 2014.

The research is devoted to analysis of the phenomenon of intersemioticity in Yuriy Andrukhovych's and Oksana Zabuzhko's essayistics. The particular attention is paid to the specifics in transcoding of literary texts into artistic metalanguage of other arts, such as painting, cinema, television and music. For this reason theoretical and literary-critical views at genre nature of essay and its artistic issue were investigated. The specificity of this form of art was also defined.

The paper analyses in details the patterns of images transcoding within the same sign system into images of another system, depending on the type of signs (figurative / infigurative); relevant typological classification are shown. The aesthetic and gender dependency of essayistics genre phenomena are found out; the typical features of intersemiotic translation of Oksana Zabuzhko's and Yuriy Andrukhovych's essays were indicated in comparative aspect.

Characteristic features of individual writer's style (idiostyle) in the essayistics show that the dominant of Oksana Zabuzhko's and Yuriy Andrukhovych's essays is myth-making in a synthetical combination language of literature with languages of visual, performance and other arts.

Key words: intersemioticity, transcoding, essay, essayistics, mythology.